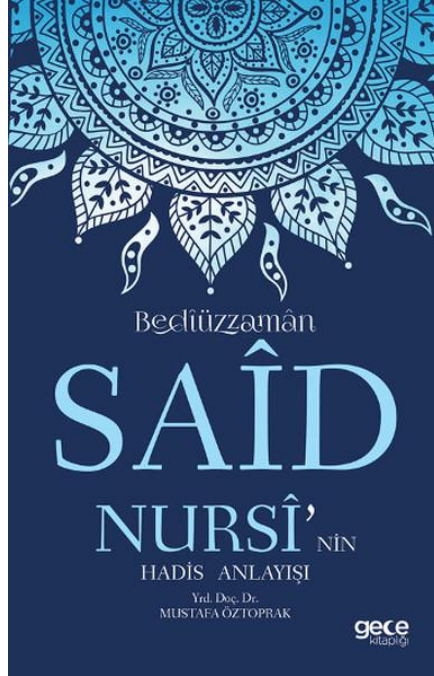

KİTABİYAT / BOOK REVIEW

Mustafa Öztoprak, *Bedüzzamân Saîd Nursî'nin Hadis Anlayışı*,
Sinop: Gece Kitaplığı, 2016, 290 s.

Hazırlayan
SEMA GÜL^a

Bedüzzamân Saîd Nursî'nin Hadis Anlayışı adlı eser, bir giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde “Türkiyedeki Dini Cemaatler ve Hadis İlmi”, birinci bölümde “Bedüzzamân Saîd Nursî ve Risâle-i Nur”, ikinci bölümde ise “Bedüzzamân’ın Hadisçiliği” konuları ele alınmıştır. Yazar, eserin ön-sözünde kitabı telif etmesindeki amacının *Risâle-i Nur*’da yer alan rivayetlerden hareketle Bedüzzamân’ın hadisçi yönünü ortaya koymak olduğunu belirtmekte ve daha önce bu konuyla ilgili yapılan çalışmalar hakkında bilgi vermektedir.

Giriş bölümünde Türkiye’deki dini cemaatler ve

^a Sinop Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü
ecmel_100@hotmail.com

hadis ilmi konusunu ele alan müellif, “Türkiye’deki Dinî Cemaatler ve Temel Sorunlar” başlığı altında cemaat kavramının anlamları üzerinde durarak, bu kelimenin hadisi şeriflerdeki bazı kullanımlarından örnekler zikretmektedir. Gerek Türkiye gerek diğer İslâm ülkelerinde dinî bir cemaat mensubu olan bireylerin varlığına işaret eden Öztoprak onların Türkiye nüfusuna oranlarını yüzdesel olarak ifade etmekte, ardından bu kimselerin yetkinliklerinin sorgulanması gerektiğine dikkat çekerek cemaat içerisinde seyran eden bazı sorunlara dikkat çekmektedir. Cemaat içerisinde serdedilen taassubî eylemlerin doğurabileceği bazı olumsuzluklara değinen yazar, mutaassıp insanların liyakatsiz kişileri hak etmedikleri konumlara getirebileceğini ve lider olarak görülen kişilerin “hata etmeyen bir varlık” gibi görülmesi yanılığına kolayca düşebileceklerini açıkça ifade etmektedir. Aynı zamanda cemaatlerin bu ülkenin bir değeri olduğunu da belirten Öztoprak, onların ancak yanlışlıkları tamir ederek, dinin emir ve yasakları ışığında, liyakat ile tecrübe rehberliğinde İslâm âlemini ileriye taşıma adına adımlar atabileceklerini belirtmektedir.

Yazar, “Dini Cemaatler ve Hadis İlmi” başlığı altında cemaatlerin takip ettikleri muayyen bir Kur’ân meali ve hadis kitabı olduğunu belirtmekte, manası İslâm ruhuna aykırı olmayan ve muteber kitaplar da yer alan rivayetlerin cemaat müntesiplerince ihtimam gördüğünden bahsetmektedir. Cemaatlerin hadise yaklaşımında aşırı uç denilebilecek noktalar olduğunu belirten müellif onları tasavvufî yaklaşım sahipleri ve Kur’ân merkezli yaklaşım sahipleri olmak üzere iki grupta ele alarak, tasavvufî yaklaşımın hemen her rivayetin hadis olarak değerlendirilmesi eğiliminde olduğunu, Kur’ân merkezli yaklaşımın ise hadislerin ancak Kur’ân’a mutabık olması durumunda kabul edilebileceği yönünde olduğunu belirtmektedir.

Eserde ehl-i tasavvufun hadis anlayışının Bedüzzamân’ın hadis yönünü şekillendirdiği belirtilmektedir. Buna göre Saîd Nursî bir rivayet “mevzu” da olsa, İslâm’ın ruhuna aykırı olmadığı müddetçe onu muteber sayar. Yazarın tespitine göre, Saîd Nursî eserinde kendisinden duyulandan daha doğru bir rivayete ulaşıldığında ona tâbii olunmasını öğütlediği halde cemaat müntesipleri bu eserin ilhamla yazıldığı gerekçesiyle rivayetleri eleştiriden uzak görmektedirler.

Birinci bölümü iki ana başlıkta inceleyen Öztoprak, ilk olarak Bediüzzamân Saîd Nursî'nin hayatı, ilmi gelişimi ve çalışmalarında etkisi olduğu düşünülen tasavvuf yönünü ele almakta, ikinci olarak ise *Risâle-i Nur* hakkında bilgi vermektedir. Saîd Nursî'nin hayatını ele aldığı bölümde onun için kullanılan farklı isimler olduğunu aktararak Bediüzzamân'ın o dönemde tezahür eden bazı olaylara binaen kendisini eski Saîd (1877-1926) ve yeni Saîd (1926-1960) olarak kategorize ettiğini kaydetmekte ve *Risâle-i Nur*'un yeni Saîd döneminde yazıldığını nakletmektedir.

Daha sonra yazar, "İlmi Kişiliği" şeklinde bir başlık açarak burada Bediüzzamân'ın eski Saîd ve yeni Saîd döneminin ayrı ayrı değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Çocukluk dönemini de kapsayan eski Saîd zamanının kavgacı ve mücadelecî Saîd'inin yeni Saîd döneminde daha çekimsiz olan, kavgacı üslup yerine anlaşmaya ve kendisini anlatmaya öncelik veren bir tarzda olduğundan bahseder. Burada dönemin medrese eğitim sisteminin tekrar gözden geçirilmesi gerektiği yönünde telkinlerde bulunan Saîd Nursî'nin Van'da Medresetü'z-Zehrâ adında bir mektep açmayı arzuladığı da kaydedilmektedir.

Öztoprak, Bediüzzamân'ın ayetleri kaynak göstererek değil de kendi görüşleriyle açıkladığını ve *Risâle-i Nur*'ların o dönemde halkın da kolaylıkla anlayabileceği bir dil kullanılarak yazılmış olduğunu belirtmektedir. Saîd Nursî'nin ilk eğitiminin ailesinde başladığını belirten yazar, onun ilim tahsilini İslâmî ilimler ve manevî ilimler olmak üzere iki farklı kategoride ele almak gerektiğini ifade etmektedir. Bediüzzamân Saîd Nursî'nin hocalarından bahseden yazar onları da iki kategoride ele almakta, ilk olarak onun bizzat ders aldığı yedi hocası hakkında bilgi vermekte, ikinci olarak ise önde gelen manevî hocalarından bahsetmektedir. *Risâle-i Nur*'da haklarında en fazla bilgi verilen beş kişi bulunduğunu tespit eden yazar burada Mevlana Celaleddin-i Rûmî, Şeyh Abdülkadir-i Geylanî, Hazreti Ali, İmam Rabbanî ve İmam Gazzâlî'den bahsetmekte ve bu kişilerin zühd hayatı bakımından Bediüzzamân ile ortak noktaları olduğu tespitinde bulunmaktadır. Eserde *Risâle-i Nur*'ların Bediüzzamân'ın talebeleri vesilesiyle çoğaltıldığı kaydedilmekte ve bazı talebeleri hakkında kısa bilgiler verilerek onların telif ettiği eserlerin isimleri zikredilmektedir.

Yazar Saîd Nursî'nin tasavvuf yönünü; onun tasavvuf karşıtı olduğunu iddia etmek ve tasavvufa yaklaşımını Risâleler çerçevesinde tespit etmek şeklinde iki şekilde incelemektedir. Bedüzzamân'ın küçük yaşlardan itibaren tasavvufu bilip tanıyan biri olduğunu ifade eden müellif, onun 14-15 yaşlarına geldiğinde sahip olduğu ilmi yetersiz bulmasıyla dönemin mutasavvıf alimlerinden istifade etme isteğinin kendisini zahidâne bir hayat sürmeyi tercih etmeye sevk ettiğini kaydetmekte ve Bedüzzamân'ın dönemin tarikatlarının uygulamaları hakkında bilgi vermesini onun tasavvuf yönünü ortaya koyan bir argüman olarak değerlendirmektedir. Yazarın tespitine göre Saîd Nursî, tasavvufun dışında olmayan; ancak eksik ve yanlış bulduğu noktaları eleştirmekten çekinmeyen bir kişidir.

Öztoprak, birinci bölümün ikinci ana başlığını *Risâle-i Nur*'a tahsis etmiştir. İlk olarak Risâle'nin yazıldığı yer hakkında bilgi veren yazar, genel kanaate göre Isparta'nın Barla ilçesinde yazıldığı düşünülen eserin ilk nüvelerinin Nursî'nin Burdur'da gözetim altında bulunduğu dönemde oluşmaya başladığını, devamının ise Denizli'de yazıldığını kaydetmektedir.

Risâle-i Nur'un gelişim sürecini ele aldığı başlık altında evvela onun niçin yazıldığının tespit edilmesi gerektiğine dikkat çeken yazar, her ne kadar Bedüzzamân eserini, bir tefsir mahiyetinde yazdığını ifade ediyor olsa da sadece 626 ayeti ele alan bu kitabın tam bir Kur'ân tefsiri mahiyetinde olmadığına işaret etmektedir.

Eserde yazar, Saîd Nursî'nin; "*Risâle-i Nur*'un ilhamla yazdığını belirttiğine değinmekte ve Bedüzzamân'ın Risâlelerin Kur'ân'ın beslendiği kaynaktan beslendiği yönündeki iddiasını kabul edilemez olarak nitelemektedir. Müellif, *Risâle-i Nur*'un ilhamla yazıldığı anlayışının bazı sebepleri olabileceğini ifade etmekte ve bunları onun *Risâle-i Nur*'da tasavvufi eserlere çokça başvurması veya "ilham" kavramına farklı bir anlam yüklemiş olabileceği şeklinde izah etmektedir.

Risâle-i Nur'un işlediği konular itibariyle dönemin sosyal şartlarını yansıttığı noktasında bir tespitte bulunan müellif, o dönemde imanın yeniden inşa edilmesinin gerekli olduğu inancından hareket eden Saîd Nursî'nin eserin yüzde doksanını imanî konulara ayırmış olduğuna

dikkat çekmektedir. Onun imanî konuları ele alırken aynı zamanda sünnetin dikkate alınması gerektiği vurgusu yaptığına dikkate çeken müellif, ona göre Kur'ân-sünnet bütünlüğünün vazgeçilmez olduğuna temas etmektedir. Aynı zamanda *Risâle-i Nur*'da 626 ayetin tefsirinin yapılmış olması gerekçesiyle onu kısmî bir tefsir olarak addeden yazar, bu eserin ilhamla yazılmış bir tefsir mahiyetinde olduğu yönündeki kabulü bazı sorunlar içerdiği gerekçesiyle tenkit etmektedir.

Eserin ikinci bölümünde Bedüzzamân Saîd Nursî'nin hadisçiliği üzerinde durularak, onun Peygamber anlayışından bahsedilmekte ve yaptığı Peygamber tanımında ders aldığı Nakşibendî tarikatına mensup olan hocalarının izlerinin görüldüğü belirtilmektedir. Buna göre Peygamber, ilk olarak Allah'ın elçisi, ikinci olarak ise manevî boyuta sahip olması yönüyle mümeyyiz olan biridir. Eserde ayrıca Bedüzzamân'ın Hz. Peygamber (s.a.v.) için kullandığı farklı isimlerle sıfatlar olduğundan bahsedilmekte ve bunların her biriyle ilgili izahta bulunulmaktadır.

Saîd Nursî'nin Hz. Peygamber'in henüz vahyin muhatabı olmaya başlamadığı dönemde gösterdiği harikulade olaylar ve sonrasında meydana gelen mucizelerini onun Nübüvvetinin delili saydığını belirten yazar, aynı zamanda Bedüzzamân'ın Hz. Peygamber'i beşerî yönünü göz ardı ederek yalnızca nübüvvet yönünden hareketle tanımlamasını, dolayısıyla onun insan olmasından kaynaklanabilecek her türlü hata ve yanılmadan berî görmesini anlamlandıramamakta ve Hz. Peygamberin de dünya işlerinde yanılmasının tabii olduğuna dikkat çekmektedir. Müellifin tespitine göre Bedüzzamân'ın Allah Rasûlü'nün gaybı bilmesi yönündeki anlayışı klasik ulemanın algısıyla paraleldir. Bununla beraber Saîd Nursî, Hz. Peygamber'in gelecekte zuhur edecek her olayı bildiğini ve bu bağlamda aktarılan rivayetlerin "sahih" olduğunu düşünmektedir. Bedüzzamân, nübüvvetin delilleri olarak Hz. Peygamber'in mucizelerini gösterir.

Öztoprak, Bedüzzamân'ın hadisçiliğini ele aldığı ikinci bölümde onun sünnet kavramına yaklaşımını değerlendirmektedir. Buna göre Saîd Nursî sünneti kavli, fiili ve takriri şeklinde bugünün sünnet tanımına paralel bir şekilde ifade etmektedir. Saîd Nursî'nin Kur'ân'ın ancak "sahih" sünnetle tefsir edilebileceğini beyan etmesini fevkalade

dikkat çekici bulan yazar, eserinde “Sahih”, “Zayıf” ve “Mevzu” rivâyetlere bolca yer veren Bedüzzamân’ın söz konusu Kur’ân olduğunda yalnızca “Sahih” rivâyetlere vurgu yapmasını onun Kur’ân’a karşı hassasiyetini gösteren bir misal olarak nakletmektedir.

İkinci bölümde incelenen diğer bir mevzu Bedüzzamân’ın ehl-i beyt anlayışıdır. Bu kavramın İslâm dünyasında sosyal ve siyasi açıdan farklı algılandığına değinen yazar daha sonra Bedüzzamân “*Size iki şey bırakıyorum; onlara temessük etseniz necat bulursunuz: biri Kitabullah, diğeri Âl-i Beytim*” şeklindeki rivayette yer alan Âl-i Beyt kavramıyla kast olunanın Sünnet-i Seniyye olduğunu söylemesini önemli bir tespit olarak addetmektedir.

İkinci bölümde Bedüzzamân’ın isnada yönelik uygulamalarının incelendiği diğer bir ana başlık altında ilk olarak “Hadisleri Aldığı Kaynaklar” şeklinde bir madde kaydedilir ve burada Saîd Nursî’nin hadisleri aldığı kaynaklar zikredilerek genellikle tasavvufi eserlerden alınan rivayetlerin sened olarak sıhhatine bakılmadığına değinilir. Aynı zamanda Saîd Nursî’nin mezhep imamlarından ziyade ehl-i tasavvufun meşhur şahsiyetlerini öncelemesi, onun hadis anlayışının hangi yönde şekillendiğinin göstergesi olarak görülür ve sonrasında Saîd Nursî’nin sıkça başvurduğu bazı tasavvufi kaynaklar tek tek tanıtılır (s. 118-130).

Yazar, Saîd Nursî’nin metin seçme usullerini aktardığı başlık altında ilk olarak onun hadislerin konuyla ilgili yerlerini ihtisar etmesinden bahsetmektedir. Buna göre Saîd Nursî, bir konuyla ilgili olarak aktardığı rivayetin sadece gerekli gördüğü kısmını zikretmek suretiyle onu ihtisar etmekte, rivayetin tamamını zikretmemektedir. Aynı zamanda eserde, Bedüzzamân’ın zaman zaman ayet ve hadislerde geçen ibareleri karıştırdığı tespitinde bulunularak bunun bazı örnekleri üzerinde durulmaktadır.

Müellif, Saîd Nursî’nin hadis metodolojisini ele aldığı başlık altında ilk olarak onun hadisleri yorumlama metodu üzerinde durmakta ve burada müteşabih hadisleri yorumlarken indî yorumlar sergilediğine değinmektedir. Eserde, o dönemde var olan hadis inkârcılığına karşı Bedüzzamân’ın hadisleri savunma yolunu takip ettiği de belirtilmektedir. Bedüzzamân’ın hadisleri ve ayetleri genel olarak kaynak göster-

meden yorumlamış olduğuna sıkça temas eden yazar, bu iddiasını *Risâle-i Nur*'dan seçtiği bazı rivâyetlere Saîd Nursî'nin getirdiği yorumları zikrederek temellendirmektedir. Yazarın iddiasına göre o, bir eseri kaynak olarak göstermek yerine onu kaleme alan şahsı referans olarak göstermeyi tercih etmektedir. Yazar bu iddiasını temellendirecek nitelikte bazı örnekler de nakletmekte ve örneklerden hareketle genel bir değerlendirme yapmaktadır (s. 137-150).

Hadis metodolojisi başlığı altında Saîd Nursî'nin hadis terimlerini kullanmasına temas edilmekte ve *Risâle-i Nur*'da yedi hadis teriminin tespit edilmiş olduğu kaydedilmektedir. Yazarın tespit ettiği bu terimler Bediüzzamân'ın açıklamaları ile izah edilmektedir. Burada; "Sahih", "Hadis-i Kat'î", "Haber-i Vâhid", "Mevzû Hadis", "Mütevatir Hadis", "Hadis-i Müteşâbih" ve "An an nakli" şeklinde başlıklar açılmış ve her bir terimin Saîd Nursî tarafından nasıl anlamlandırıldığı aktarılmıştır. Aynı bir başlık altında Saîd Nursî'nin âhad haberlere yaklaşımı hakkında bilgi verilmiş, Bediüzzamân'ın âhad bir rivayetin sahih hadisle desteklendiğinde güçleneceği düşüncesinde olduğu kaydedilmiştir.

İkinci bölümde ele alınan bir diğer ana konu Bediüzzamân'ın hadisleri anlamaya yönelik çalışmalarıdır. Yazar burada ilk olarak hicri ikinci asırdan sonra ortaya çıkmaya başlayan hadis inkârcılarına karşı Saîd Nursî'nin hakikatte Hz. Peygamber'e ait olmasa dahi manası itibariyle İslâm'ın ruhuna aykırı olmayan ve hadis diye nakledilen rivayetlere karşı savunmacı bir yaklaşım sergilediğinden bahsetmektedir. Bediüzzamân'ın hadisleri müdafaa etme gayretini takdire şayan bulan yazar, onu savunma esnasında hadis ilminin kaide ve kuralları dışına çıktığı için eleştirmektedir.

Müellifin konuyla ilgili olarak bahsettiği diğer mevzu, Bediüzzamân'ın hadis tenkitçiliği olup onu iki başlık altında ele almaktadır. İlk olarak Saîd Nursî'nin rivayet tariklerini toplaması mevzusu üzerinde duran yazar, burada onun -Risâlelerin tamamında aynı üslubu takip etmediğini belirtmekle birlikte- rivayet tariklerini topladığı birkaç örnek zikretmekte ve "sahih" hadisleri açıkça "Sahih" olarak zikreden Nursî'nin "Zayıf" veya "Mevzu" rivayetleri aktarırken; "Hz. Peygamber'den gelen bir rivayete göre" tabirini kullandığını kaydetmektedir.

Öztoprak, Bedüzzamân'ın râvi tenkidini ele aldığı kısımda ilk olarak sahabeye tenkidini incelemiş burada başta müsteşrikler olmak üzere bazı kimseler tarafından Hz. Peygamber vefat ettiğinde küçük yaşta bulunması ve nakillerine israiliyyat karışmış olabileceği gibi gerekçelerle tenkit edilen İbn Abbâs'ı savunmacı bir yaklaşım sergilediğinden bahsetmektedir. Bedüzzamân'ın muhaddis hocalarına yönelik tenkidini ele alındığı bahiste Saîd Nursî'nin çok az âlim hakkında nite-lik olarak bilgiler verdiğini kaydeden yazar, onun İbnül Cevzî (ö. 656/1258), Tirmizî (ö. 279/892) ve Beyhakî (ö. 458/1066) hakkında "mu-hakkik" ifadesini kullandığını söylemektedir. Buradan Bedüzzamân'ın hadis tenkidi noktasında bilgiye sahip olduğu sonucuna ulaşan yazar, buna rağmen Risalelerde hadis âlimlerinin uydurma tespitinde bulunduğ u yaklaşık 30 rivayete yer verilmiş olmasını eleştirmektedir.

Müellif, Bedüzzamân'ın hadis problemlerine yaklaşımını incelediği ana başlık altında on ayrı bahis açmış ilk olarak keşf ve ilham yoluyla hadis almadan söz etmiştir. Saîd Nursî'nin sözlü ve yazılı beyanına bakıldığında tasavvufi literatür etkisinin açıkça görüldüğünü belirten Öztoprak, bu etkinin özellikle keşf ve ilham yoluyla hadis alma durumunda söz konusu olduğuna temas eder. Bedüzzamân'a göre hadis rivayetinin kitâbî bilgilerin dışında keşf yoluyla da yapılabileceğini kaydeden yazar, Saîd Nursî'nin keşf ve ilhamı önemseydiğini belirterek onun rivayetleri keşf yoluyla aldığı gösteren ifadeleri kullandığı kesitleri aktarmaktadır. Bu başlık altında zikredilen diğer bir mevzu, rüya ile hadis alma meselesidir. Müellif, Bedüzzamân'ın rüya yoluyla hadis alınabileceği ve tahsis edilebileceği şeklinde olan yaklaşımında da ehl-i tasavvufun tesirinin görüldüğüne değinmektedir. Araştırmacı, Risâlelerden ilgili örnekleri aktararak iddiasını temellendirmekte ve Bedüzzamân'ın rüyayla hadis alınabileceğine inanıyor olmasına rağmen bu şekilde alınan bir hadisin delil niteliğinde olmadığını belirttiğine işaret etmektedir. Diğer bir başlıkta evliyanın sahabeyi derece olarak geçtiği yaklaşımını inceleyen yazar, sahabenin faziletli olduğunu iddia edenler ve faziletin muayyen bir nesle mahsus olamayacağını savunanların varlığından söz ederek her iki grubun delil getirdiği bazı rivayetleri aktarmakta, ardından Bedüzzamân'ın bu konudaki görüşlerini nakletmektedir.

Yazar ele aldığı diğer bir bahiste Bedüzzamân'ın İsra ve Miraç olayının cismani mi yoksa ruhani mi olduğu yönündeki görüşüne yer vererek onun Miraç olayının cismani olduğundan son derece emin olduğunu ifade etmektedir. Bir sonraki bahiste tevessül meselesini ele almış olan müellif, *Risâle-i Nur*'da Bedüzzamân'ın tevessülü benimsemişliğine dair ifadeleri bulunduğunu kaydederek, onun Esmâ-ül-Hüsna ve Hz. Peygamberle tevessül ettiğine işaret etmektedir. Yazar bu bölümün akabinde "Hızır" başlığı altında Bedüzzamân'ın Hızır anlayışından bahseder. Bu bağlamda evvela tarihi süreçte Hızır algısı etrafında dönen tartışmalara değinerek Bedüzzamân'ın Hızır algısını aktarmaktadır. Saîd Nursî'nin Hızır anlayışını vuzuha kavuşturmak için kendisinden nakillerde bulunan Öztoprak sonuç olarak onun bu anlayışının ehl-i tasavvuf'un Hızır inancıyla paralel olduğunu tespit etmektedir.

Araştırmacı, "Cevşen" başlığı altında ele aldığı bahiste ilk olarak *Risâle-i Nur*'un muhtelif yerlerinde Cevşen'i okumaya teşvik edici atıflar yapıldığını ve onun yalnızca bir dua olmayıp aynı zamanda insanlığı aydınlatan bir nur konumunda olduğuna işarette bulunulduğunu belirtmektedir. Saîd Nursî'nin Cevşen'in isnadından hiç şüphe etmediğini belirten yazar, Bedüzzamân'ın bunun aksini ifade edenleri hayretle karşıladığını da kaydeder. Öztoprak, Bedüzzamân'ın doğup büyüdüğü bölge olan Bitlis'in Şii dünyasına yakın olması sebebiyle Cevşen'i tanımış olabileceği tespitinde bulunur. Aynı zamanda yazar, Nursî'nin Cevşen'e değer vermesini onun Şii-Sünnî birlikteliğinin sağlanmasını arzu etmesinin bir işareti olarak görülebileceği kanaatindedir.

Müellifin sonraki bahiste ele aldığı konu Celcelütiyye'dir. Öncelikle Celcelütiyye'nin ne olduğunu izah eden yazar, onun Hz. Ali tarafından zikredilen ve Hz. Peygamber'e nispet edilen içerik bakımından dua mahiyetinde bir hüviyet taşıdığını zikretmekte ve Saîd Nursî'nin yaptığı bu zikri, etrafındaki arkadaşlarına da tavsiye ettiğine dair bilgilere işaret etmektedir. Daha sonra duaların içeriği hakkında bilgi veren yazar onun muhtevasını fevkalade olduğuna değinir; ancak bu muhteva güzelliğinin Bedüzzamân'ın iddia ettiği gibi ilgili zikrin Hz. Peygamber'e ait olduğu anlamına gelmeyeceğini önemle belirtir. Sahâbilerin hadis rivayetinde farklılaşması meselesinin aktarıldığı bahiste müelli-

fin Saîd Nursî'den alıntı yaptığı görülür. Burada Saîd Nursî, sahâbenin meşguliyetlerine göre değerlendirilmeleri gerektiğini ifade etmekte ve yalnızca hadisle ilgilenen, onu hıfzeden kişilerin nakillerinin daha çok olmasının tabii bulunması gerektiğini zikretmektedir.

Yazarın Bedüzzamân'ın hadis problemlerine yaklaşımları başlığı altında ele aldığı son konu, Mehdi anlayışıdır. Müellif, Mehdi'yle ilgili rivayetlerin hangi kaynaklarda yer aldığına işaret etmekte ve Bedüzzamân'ın güçlü bir Mehdi anlayışına sahip olduğunu belirtmektedir. Yazar, Nursî'nin her devrin bir Mehdi'si olacağı görüşüne sahip olduğunu, bu görüşün her devrin müceddidi gelecek rivayetiyle bağlantılı olabileceğini kaydeder. Aynı zamanda Bedüzzamân'ın genel Mehdi inanişından farklı olan bazı görüşlerini de nakleder.

İkinci bölümde ele alınan, Bedüzzamân'ın gaybî rivayetlere yaklaşımının incelendiği başlık altında yazar, Saîd Nursî'nin Hz. Peygamber'in gaybı bilmesi konusunda Kur'ân merkezli bir bakış açısına sahip olduğunu kaydetmektedir. Onun teşbih ve temsille anlatılan hadisleri değerlendirmesi mevzusunu incelediği başlık altında, hadislerde geçen edebi sanatların bazı kimseler tarafından yanlış anlaşıldığını ifade ettiğini zikretmektedir. Aslı hadis kaynaklarında bulunmayan 27 rivayetin incelendiği başlık altında ise âlimlerin uydurma olduğunu tespit ettiği bazı rivayetleri kullandığını naklederek sonrasında Saîd Nursî'nin bu tür rivayetleri kullanmış olmasının sebeplerini tespit etmektedir. Son olarak müellif, Saîd Nursî'nin atıfta bulunduğu rivayetleri tespit etmekte ve ilgili rivayetlerin sıhhat durumları hakkında doyurucu bilgiler vermektedir.